

Valami változik...
/ a különszám folyóiratszemléje elé /

Ugy tűnik, hogy 1979 óta sokat változtak folyóirataink. Nem szervezetileg vagy szerkezetileg, hanem a bennük megjelenő írások tartalmán. Napjainkban Kelet-Közép-Európában talán egyedülálló az a történelmi önvizsgálat és az a gyakran igaztalanul hibáztatott konfliktusra orientáltság, ami a publikációk egy jelentős részénél megfigyelhető. Egy folyamat ez, amely történelmünk és mai magyar valóságunk birtokbavételére irányul. Ezzel egyáltalán nem azt akarom mondani, hogy a különböző történelmi okokból olykor-olykor már bönulásig torzult társadalmi nyilvánosságunk a része meggyógyult. Mert mi is itt, a középre szorult mérsékelt égvöi tájon az egészséges, normális társadalmi fejlődés?

A 60-as évek végének progressziója leginkább esszéisztikusan megírt, ideológikus, gyakran messianisztikus indítatású írásokkal jelentkezett, a közgazdaságtan mellett a filozófia és a szociológia területén. A 70-es évek elején eltűnt Lukács-iskola - Heller Ágnes, Vajda Mihály, Márkus György¹ -, vagy a szociológus Hegedűs András és Szelenyi Iván² úttörő jellegű kutatásaira, nemzetközileg is ismert munkásságára gondolok itt.

A 70-es években egyre inkább a "mi van" kérdése került előtérbe a "mi legyen" kérdése helyett. Ez köszönhető volt az 1968-as gazdasági reform lefőkezése következtében jelentkező belső gazdasági gondoknak, amelyek növekedését és felszínre kerülését a világgazdasági válság meggyorsította, s az így kialakult helyzet hathatós, reális megoldási terveket igényelt. A 70-es évek végére újra hallatják hangjukat olyan gazdaságpolitikusok és közgazdászok, mint Tardos Márton, Nyers Rezső, Antal László. Megszületnek és kiadásra kerülnek jelentős közgazdasági elemzések: Kornai János: "A hiány"; Bauer Tamás: "Tervgazdaság, beruházás, ciklusok". A szociológiában, miközben egyre inkább kiépül a tudomány hazai foglalkoztatási rendszere, a társadalom megismerése kerül előtérbe. Létrejön, vagy újjászületik egy sor szakszociológia, jelentős eredményeket ér el Kulcsár Kálmán, Perge Zsuzsa és Kolosi Tamás³ a társadalmi struktúránk kutatásában. A politikával való foglalkozásban is előtérbe kerül a szaklem, szükségesé válik a politikai irányítás tudományosságának növelése, egymás után látnak napvilágot politikatudományi munkák. Ezek közül Bihari Mihály és Gombár Csaba⁴ írásait lehet kiemelni.

A 70-es évek közepétől lassan tágabb körben is ismertté válnak egy új irodalomtudományi megközelítés képviselőinek munkái: Bojtár Endréről, Horváth Ivánról, Szegedy-Maszák Mihályról, Zemplényi Ferencről, Szörényi Lászlóról, Veres Andrásról, Balassa Péterről, Radnóti Sándorról van itt szó⁵. S miközben 13-16%-os lesz az évi infláció, és a könyvárak még ennél is gyorsabban emelkednek, megjelenik /ill. egyiket újra felfedezik/ három, elsősorban értelmiségiek által forgatott regény: Ottlik Géza: Iskola a határon; Spiró György: Az Ikszek; Esterházy Péter: Termelési regény.

Az új gazdasági reformintézkedések előkészítői 1968 tanulságából okulva egyre jobban odafigyelnek a gazdaságpolitikai műveleteket elszenvedő társadalomra. Kik lehetnek egy reform bázisává és kik ellenfeleivé? Milyen szociális feszültségeket okoznak a gazdasági, politikai változások és hogyan lehet ezeket ellensúlyozni? Miközben ilyen kérdések egyre többször merülnek fel egyértelművé válik, hogy a gazdasági reformok egyidejűleg társadalompolitikai reformokat is kívánnak. E reformok előkészítése széleskörű társadalomtudományi vizsgálatokat igényel, a felmerülő kérdésekre csak történeti megközelítésben lehet választ adni. A társadalmi nyilvánosság zavarait, a deviáns jelenségeket, az ún. hagyományos értékek válságát kutató a módszertani elmélyülés mellett kénytelenek a történelem felé fordulni. /Pl. Hankiss Elemér, Hankiss Ágnes tanulmányai./

A történettudomány megpróbálja tisztázni a magyar társadalom új- és legújabbkori történetének legfontosabb kérdéseit: Honak Péter az Osztrák-Magyar Monarchiával kapcsolatban, Ormos Mária az első világháború utáni békekötések körülményeit, Juhász Gyula Magyarország második világháborús szerepét. Más történészek a magyar társadalomfejlődés helyét keresik az európai és regionális fejlődésben: Pach Zsigmond Pál, Berend T. Iván, Ránki György - gazdaságtörténeti kutatásaikból kiindulva. Szűcs Jenő, a középkori történelem kutatója írta meg az elmúlt évtized lezsikeresebb történeti esszéjét "Vázlat Európa három történeti régiójáról" címmel. Egy másik fontos terület az, amely az utóbbi 40 év magyar történelmére nagy hatást gyakorló Szovjetunióbeli szocializmus-móddel előfeltételeit, kialakulását és fejlődésének egyes kérdéseit vizsgálja. Idetartoznak Szvák Gyula, Tallár Ferenc, és Krausz Tamás publikációi.

A fiatal értelmiségiek között talán a kultúr- és esztétörténet iránti érdeklődés a legnagyobb. Ezek a fiatalok a marxizmus reneszánszának elmúltával /mikor esztétörténetivé "szelídülnek" klasszikusaink elemzései és megállapításai, fokozatosan eltűnik hivatkozási alapként való használatuk, s egyre több polgári szerző munkája kerül lefordításra/ szellemi vezérfonal után kénytelenek nézni. Az 50-es évek által mélyen megsebzett magyar szellemi hagyományok - a népi, a keresztény-konzervatív, a marxista - újrafelfedezése, kontinuitásának megteremtése és felhasználása nehéz feladat. Epp ezért indult meg a már-már elfelejtett nagy magyar politikai gondolkodók: Eötvös József, Szekfű Gyula, Szabó Dezső, Jászi Oszkár, Károlyi Mihály, Bibó István életműveinek feltárása¹⁰. Ezen érdeklődés egy másik iránya az ideológiatörténeti feldolgozások felé fordult: elsősorban Németh G. Béla, Szabó Miklós, Szilágyi Ákos és Ludassy Mária tanulmányaira gondolok¹¹.

A 80-as évek eleje magyar szellemi életének talán legnépszerűbb témája a nemzet, a nemzeti identitás és a külföldön élő magyarság helyzetének kérdése. Ez nemcsak szűk értelmiségi rétegeket, hanem a társadalom nagyobbik részét is érdekli, egyrészt mert több tízezer családnak van határainkon túl élő rokona, másrészt társadalmunk változásai közepette egy nagy érték- és identitásválságot él át. A né-

nileg megnövekedett anyagi és szellemi autonómia, a változóban lévő politikai nyilvánosság következtében a makroközösséghez való kötődés is másként vetődik fel, mint néhány évvel ezelőtt. Az ember számára mindennapi életében anyanyelve s a nemzeti szimbólumok által, érzelmein keresztül népéhez való kötődése a legkézenfekvőbb. E kérdésben ennek a megjelölésnek hogyanja és mikéntje a fontos számunkra. Ebben segíthet az a történelmi önvizsgálat, amiről az előbbiekben írtam. Ez segítheti egy tisztultabb közgondolkodás kialakulását, egy reális történelmi értékrend létrejöttét, amelyben az önbecsülés és a kritikus ismeret állandóan megújuló egészséges szennőket teremt.

Bárdi Nándor

Jegyzetek:

1. Heller Ágnes: Érték és történelem. Bp. 1969.
Vajda Mihály: A kispolgár adekvát osztályszervezete. Történelmi Szemle, 1972/3-4.
Márkus György: Marxizmus és "antropológia". Bp. 1971.
2. Hegedüs András: A szocialista társadalom struktúrájáról
Konrád György-Szelényi Iván: Az értelmiség útja az osztályhatáron. Bern, 1978.
3. Kulcsár Kálmán: A mai magyar társadalom. Bp. 1980.
Ferge Zsuzsa: Társadalmi újratermelés és társadalompolitika
Kolosi Tamás: Státusz és réteg. Bp. 1984.
4. Politika és politikatudomány. Tanulmányok. Bp. 1982.
Gombár Csaba: Egy állampolgár gondolatai. Bp. 1984.
5. Bojtár Endre: Egy kelet-európai az irodalomelméletben
Szegedy-Maszák Mihály: Világkép és stílus. Bp. 1980.
Balassa Péter: Színeváltozások. Bp. 1983.
6. Hankiss Elemér: Társadalmi csapdák - Diagnózisok. 1983.
Hankiss Ágnes: Kötöltánc. Bp. 1974.
7. Hankó Péter: Magyarország a Monarchiában. Bp. 1975.
Ormos Mária: Padovától Trienonig, 1918-20. Bp. 1983.
Juhász Gyula: Uralkodó eszmék Magyarországon, 1939-44.
8. Pach Zsigmond Pál: Közép-Kelet-Európa és a világkereskedele-
len az új kor hajnalán. Századok, 1983/3
Berend T. Iván: Válságos évtizedek. Bp. 1982.
9. Szvák Gyula: A cári autokrácia... Medvetánc, 1982/2-3
Krausz Tamás: Atmeneti korszak és szocializmus.
Világosság, 1984/4.
Tallár Ferenc: Az orosz történelmi fejlődés sajátosságai,
a 30-as évek. Medvetánc, 1982/2-3.
10. Eötvös József: A XIX. század uralkodó eszméi... Bp. 1981.
Szekfü Gyula: Három nemzedék. Bp. 1920.
Szabó Dezső: Az egész látóhatár. 1-3. kötet. Bp. 1939.
Jászi Oszkár: A Habsburg monarchia felbomlása. Bp. 1982.
Károlyi Mihály: Hit, illúziók nélkül. Bp. 1977.
Bibó István: A kelet-európai kisállamok nyomorúsága. 1946.
Eltorzult magyar alkotás - zsákutca magyar
történelem. Válasz, 1948/8.
11. Németh G. Béla: Küllő és kerék. Tanulmányok. Bp. 1981.
Szabó Miklós: Programideológiák és állapotideológiák.
Világosság, 1978/2.
Szilágyi Ákos: A negatív utópia. Valóság, 1984/4.
Ludassy Mária: Az ész államig és tovább... Bp. 1979.